

The Holy See

List Apostolski
Motu Proprio

„Mitis et misericors Iesus”,

reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa

Franciszek

Łagodny i miłosierny Jezus, Pasterz i Sędzia dusz naszych, powierzył Apostołowi Piotrowi oraz jego następcom władzę kluczy, w celu dokonania w Kościele dzieł sprawiedliwości i prawdy; ta najwyższa i powszechna władza związywania i rozwiązywania tu na ziemi, potwierdza, umacnia i broni władzę pasterzy Kościołów partykularnych, na mocy której, mają oni święte prawo oraz obowiązek wobec Pana sądenia swoich wiernych.

Czcigodny mój Poprzednik św. Jan Paweł II, gdy promulgował Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, zechciał zaznaczyć: „Niezmienna od czasu rozpoczęcia kanonicznej kodyfikacji Kościołów wschodnich wola Biskupów Rzymu promulgowania dwóch Kodeksów, jednego dla Kościoła łacińskiego, drugiego dla katolickich Kościołów wschodnich, dostatecznie wyraźnie ukazuje, iż chcą oni zachować to, co z Bożej Opatrzności zachodzi w Kościele: zespolony jednym Duchem oddycha niejako przy pomocy dwóch płuc, Wschodu i Zachodu, i płonie miłością do Chrystusa jakby jednym sercem z dwiema komorami.”

Także i ja, idąc tym samym szlakiem i biorąc pod uwagę szczególny porządek kościelny oraz dyscyplinę Kościołów wschodnich, zdecydowałem się, publikując oddzielne motu proprio, wydać przepisy w celu zreformowania dyscypliny procesów małżeńskich w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich.

W kwestii małżeństwa Kościół przez wieki, będąc coraz bardziej świadomym słów Chrystusa, rozumiał i przedstawiał w sposób dogłębny doktrynę o nierozzerwalności świętego węzła małżeńskiego, wypracował system nieważności konsensu małżeńskiego, odpowiednio uporządkował proces sądowy w tej materii, w taki sposób, aby dyscyplina kościelna coraz bardziej odpowiadała prawdzie wiary. Wszystko to zostało ustanowione, kierując się zawsze najwyższym prawem jakim jest zbawienie dusz.

W tej perspektywie, najważniejsza jest posługa biskupa, który, według nauczania Ojców wschodnich, jest sędzią i lekarzem, ponieważ człowiek, zraniony i upadły (peptokós) z powodu z grzechu pierworodnego i z powodu własnych grzechów osobistych, stawszy się chorym, wraz z lekarstwem pokuty otrzymuje od Boga uzdrowienie i przebaczenie oraz dostępuje pojednania z Kościołem. Biskup zaś – ustanowiony przez Ducha Świętego jako figura Chrystusa i w miejscu Chrystusa (eis typon kai tòpon Christou) – jest przede wszystkim sługą Bożego miłosierdzia. Z tego powodu wykonywanie władzy sądowniczej staje się miejscem uprzywilejowanym, w którym, poprzez aplikację zasad ekonomii (oikonomia) i akrybei (akribeia), niesie on wiernym będącym w potrzebie uzdrawiające miłosierdzie Pana.

Wszystko to, co zostało postanowione niniejszym Listem, uczyniłem idąc za przykładem moich Poprzedników, którzy chcieli, aby sprawy o nieważność małżeństwa były rozpoznawane na drodze sądowej, a nie administracyjnej, nie dlatego, że wymaga tego natura rzeczy, ale przede wszystkim dlatego, że wymaga tego konieczność zagwarantowania w najwyższym stopniu ochrony prawdy świętego węzła; a to właśnie zabezpieczają gwarancje porządku sądowego.

Poniżej przedstawione są niektóre podstawowe założenia, które przyświecały dziełu reformy.

Wydawało się stosowne przede wszystkim, aby dla dopuszczenia stron do nowego kanonicznego małżeństwa nie były już wymagane dwa zgodne wyroki stwierdzające nieważność małżeństwa, ale wystarczała moralna pewność osiągnięta przez pierwszego sędziego zgodnie z przepisami prawa.

Ustanowienie sędziego jednoosobowego, który zawsze winien być duchownym, na pierwszym stopniu powierza się odpowiedzialności biskupa, który w pasterskim sprawowaniu swojej władzy sądowniczej winien zagwarantować, że nie dojdzie do jakiegokolwiek formy laksyzmu.

Aby postanowienia Soboru Watykańskiego II zostały ostatecznie zastosowane w praktyce w tak ważnej kwestii, postanowiono wyraźnie stwierdzić, że biskup osobiście w swoim Kościele, w którym jest ustanowiony pasterzem i głową, tym samym jest sędzią wobec wiernych, którzy zostali mu powierzeni. Należy zatem oczekiwać, że zarówno w dużych jak i małych diecezjach biskup osobiście da sygnał do odnowy struktur kościelnych, oraz że nie pozostawi on całkowicie funkcji sądowniczej w sprawach małżeńskich urzędowi kurialnym. Powinno się to odnosić szczególnie do procesu skróconego, który zostaje ustanowiony w celu rozpatrzenia spraw, w których istnieją

najbardziej ewidentne przesłanki nieważności.

Oprócz usprawnienia zwyczajnego procesu małżeńskiego, została ustanowiona forma procesu skróconego – oprócz obecnie obowiązującego procesu opartego na dokumentach – do zastosowanie w przypadkach, w których skarga o nieważność małżeństwa jest poparta szczególnie oczywistymi argumentami.

Nie umknęło jednak mojej uwadze, jak postępowanie skrócone może zagrozić zasadzie nierozzerwalności małżeństwa. Właśnie z tego powodu postanawiam, aby w takim procesie sędzią był ustanowiony osobiście biskup, który mocą swego zadania pasterskiego daje największą gwarancję jedności katolickiej jedności z Piotrem w wierze i dyscyplinie.

Należy przywrócić apelację do Stolicy Metropolitalnej jako zadanie stolicy prowincji kościelnej, utrwalone przez wieki, jest wymownym znakiem pierwotnej formy synodalności w Kościołach wschodnich, który winien być podtrzymywany i wzmacniany.

Synody Kościołów Wschodnich, które muszą przede wszystkim kierować się gorliwością apostołską w dotarciu do rozproszonych wiernych, winny poczuwać się mocno do obowiązku uczestniczenia we wspomnianych zmianach oraz bezwarunkowo uszanować prawo biskupów do zorganizowania władzy sądowniczej we własnych Kościołach partykularnych.

Przywrócenie bliskości między sędzią i wiernymi nie powiedzie się bowiem, jeżeli poszczególni biskupi nie otrzymają ze strony Synodu zachęty i pomocy w zastosowaniu w praktyce reformy procesu małżeńskiego.

Oprócz troski o bliskość sędziego, Synody winny, z zachowaniem sprawiedliwego i godnego wynagrodzenia pracowników sądów, w miarę możliwości zadbać, aby proces był bezpłatny, gdyż Kościół, ukazując się wiernym jako szczodra matka, w kwestii tak blisko związanej ze zbawieniem dusz, wyraża bezinteresowną miłość Chrystusa, dzięki której wszyscy zostaliśmy zbawieni.

Należy także zachować apelację do Trybunału zwyczajnego Stolicy Apostolskiej, czyli do Roty Rzymskiej, w poszanowaniu starożytnej zasady prawnej, która umacnia więzi między Stolicą Piotrową i Kościołami partykularnymi, dbając jednakże, w dyscyplinie takiej apelacji, o powstrzymanie się od jakiegokolwiek nadużywania prawa, aby nie wynikła z tego szkoda dla zbawienia dusz.

Własne prawo Roty Rzymskiej zostanie jak najszybciej dostosowane w niezbędnym zakresie do zasad zreformowanego procesu.

To wszystko starannie rozważywszy, ogłaszam i postanawiam, że Tytuł XXVI Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, Rozdział I, Art. I Sprawy o orzeczenie nieważności małżeństwa (kan.

1357-1377), z dniem 8 grudnia 2015 roku zostaje w całości zastąpiony jak następuje:

1.° Właściwość sądu i trybunały

Kan. 1357 § 1. Każda sprawa małżeńska ochrzczonego z prawa własnego należy do Kościoła.

§ 2. Mocą statutów personalnych, tam gdzie istnieją, sprawy dotyczące czysto cywilnych skutków małżeństwa, jeżeli traktowane są zasadniczo, należą do sądu cywilnego, lecz jeżeli wypadkowo i dodatkowo, mogą być rozpoznawane i rozstrzygane także przez sędziego kościelnego mocą jego władzy własnej.

Kan. 1358. W sprawach o nieważność małżeństwa, które nie są zarezerwowane Stolicy Apostolskiej, właściwe są: 1° trybunał miejsca, w którym małżeństwo zostało zawarte; 2° trybunał miejsca, w którym jedna ze stron lub obie strony mają stałe lub tymczasowe zamieszkanie; 3° trybunał miejsca, w którym faktycznie trzeba będzie zebrać większość dowodów.

Kan. 1359 § 1. W każdej eparchii sędzią pierwszego stopnia w sprawach o nieważność małżeństwa, których prawo wyraźnie nie wyłącza, jest biskup eparchialny, który może wykonywać władzę sądowniczą osobiście lub przez innych, według przepisów prawa.

§ 2. Biskup ma obowiązek ustanowienia dla swojej eparchii trybunału eparchialnego dla spraw o nieważność małżeństwa, z zachowaniem uprawnienia tegoż biskupa do przyłączenia się do sąsiedniego trybunału eparchialnego lub ustanowionego dla kilku eparchii.

§ 3. Sprawy o nieważność małżeństwa zastrzeżone są dla kolegium składającego się z trzech sędziów. Winien mu przewodniczyć sędzia będący duchownym, pozostałymi sędziami mogą być także inni wierni chrześcijanie.

§ 4. Jeżeli w eparchii lub w sąsiednim trybunale, wybranym zgodnie z przepisem § 2, nie ma możliwości ustanowienia trybunału kolegialnego, biskup moderator winien powierzyć sprawy jednemu sędziemu będącemu duchownym, który tam, gdzie jest to możliwe, winien dobrać sobie dwóch asesorów o sprawdzonym życiu, specjalizujących się w naukach prawnych lub humanistycznych, zatwierdzonych przez biskupa do tego zadania; sędzia jednoosobowy, o ile nie stwierdzono inaczej, posiada kompetencje, jakie przysługują kolegium, przewodniczącemu lub ponensowi.

§ 5. Trybunał drugiej instancji, do ważności, winien być zawsze kolegialny, według przepisu poprzedzającego § 3.

§ 6. Od trybunału pierwszego stopnia apeluje się do trybunału metropolitalnego drugiego stopnia, z zachowaniem przepisów kan. 1064 i 1067 § 5.

2.° Prawo zaskarżenia małżeństwa

Kan. 1360 § 1. Do zaskarżenia małżeństwa są zdolni: 1° małżonkowie; 2° rzecznik sprawiedliwości, kiedy nieważność została już ogłoszona, jeżeli małżeństwo nie może zostać uważnione lub nie jest to wskazane.

§ 2. Małżeństwo, które za życia obojga małżonków nie zostało zaskarżone, po śmierci jednego lub obojga małżonków nie może być zaskarżone, chyba, że kwestia dotycząca ważności ma charakter przedprocesowy dla rozwiązania innego sporu, bądź na forum kościelnym, bądź na forum świeckim.

§ 3. Gdyby zaś małżonek zmarł podczas trwania postępowania, należy zachować kan. 1199.

3.° Wprowadzenie i instrukcja sprawy

Kan. 1361. Sędzia, przed przyjęciem sprawy, winien mieć pewność, że małżeństwo rozpadło się w sposób nieodwracalny, tak iż nie ma możliwości wznowienia wspólnoty życia małżeńskiego.

Kan. 1362 § 1. Po otrzymaniu skargi powodowej, wikariusz sądowy, jeśli uważa, że posiada ona jakieś podstawy, winien ją przyjąć i nakazać dekretem umieszczonym pod tą skargą, aby jej egzemplarz został doręczony obrońcy wężła oraz, jeżeli skarga powodowa nie została podpisana przez obie strony, także stronie pozwanej, wyznaczając jej termin piętnastu dni na wyrażenie swojego stanowiska odnośnie do żądania.

§ 2. Po upływie wskazanego terminu, i po ponownym wezwaniu drugiej strony do przedstawienia swojego stanowiska, o ile wikariusz sądowy uznał to za właściwe, po wysłuchaniu obrońcy wężła, winien swoim dekretem określić formułę wątpliwości oraz zdecydować czy sprawa ma być rozpoznawana w procesie zwykłym czy w procesie skróconym, według kan. 1369-1373. Dekret ten winien być natychmiast notyfikowany stronom oraz obrońcy wężła.

§ 3. Jeżeli sprawa ma być prowadzona w procesie zwykłym, wikariusz sądowy w tym samym dekreście winien ustanowić kolegium sędziowskie lub powołać sędziego jednoosobowego z dwoma asesarami zgodnie z kan. 1359 § 4.

§ 4. Jeżeli natomiast zostanie wdrożony proces skrócony, wikariusz sądowy winien postępować zgodnie z kan. 1371.

§ 5. Formuła wątpliwości winna nie tylko pytać czy w danym przypadku udowodniono nieważność małżeństwa, ale winna określić z jakiego tytułu lub z jakich tytułów zaskarża się ważność małżeństwa.

Kan. 1363 § 1. obrońca wężła małżeńskiego, obrońcy stron, a także rzecznik sprawiedliwości, jeżeli występuje w procesie, mają prawo: 1° być obecni podczas przesłuchania stron, świadków i biegłych, z zachowaniem przepisu kan. 1240; 2° przejrzeć akta sądowe, nawet gdyby nie były jeszcze ogłoszone i zapoznać się z dokumentami przedłożonymi przez strony.

§ 2. Strony nie mogą być obecne podczas przesłuchania, o którym w § 1, n. 1.

Kan. 1364 § 1. W sprawach o nieważność małżeństwa przyznanie się sądowe oraz oświadczenia stron, poparte ewentualnymi zeznaniami świadków potwierdzającymi ich wiarygodność, mogą mieć pełną wartość dowodową, którą winien ocenić sędzia, po dokładnym rozważeniu wszystkich wskazówek i poszlak, chyba że pojawiają się inne elementy, które je obalają.

§ 2. W powyższych sprawach, zeznanie tylko jednego świadka może mieć pełną wartość dowodową, jeżeli składa je świadek kwalifikowany, który zeznaje o sprawach dokonanych w związku z pełnieniem urzędu albo sugerują to okoliczności dotyczące rzeczy lub osób.

§ 3. W sprawach dotyczących impotencji lub braku zgody spowodowanej chorobą umysłową lub anomalią natury psychicznej sędzia winien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba, że z okoliczności wyraźnie wynika, że jest to bezużyteczne; w pozostałych sprawach należy zachować przepis kan. 1255.

§ 4. Ilekroć podczas instrukcji sprawy wyłoni się bardzo prawdopodobna wątpliwość, że małżeństwo nie zostało dopełnione, trybunał może, po wysłuchaniu stron, zawiesić sprawę o nieważność, uzupełnić instrukcję do dyspensy super rato, a następnie przesłać akta do Stolicy Apostolskiej wraz z prośbą o dyspensę od jednego lub obydwójga małżonków wraz z wotum trybunału oraz biskupa eparchialnego.

4.° Wyrok, środki jego zaskarżenia oraz wykonanie

Kan. 1365. Wyrok stwierdzający po raz pierwszy razem nieważność małżeństwa, po upływie terminu ustalonego w kan. 1311-1314, staje się wykonalny.

Kan. 1366 § 1. Stronie, która uważa się za pokrzywdzoną, jak również rzecznikowi sprawiedliwości oraz obrońcy wężła przysługuje prawo wniesienia skargi o nieważność wyroku lub apelacji od tego wyroku zgodnie z kan. 1302-1321.

§ 2. Po upływie ustalonych przez prawo terminów na wniesienie apelacji i jej poparcie oraz po otrzymaniu przez trybunał wyższego stopnia akt sądowych, należy ustanowić kolegium sędziowskie, wyznaczyć obrońcę wężła, a strony winny zostać wezwane do przedłożenia uwag w określonym terminie; po upływie tego terminu, jeżeli w sposób oczywisty wynika, że apelacja ma na celu jedynie działanie na zwłokę, trybunał kolegiálny winien potwierdzić swoim dekretem wyrok

poprzedniego stopnia.

§ 3. Jeżeli apelacja została przyjęta, należy postępować odpowiednio jak na pierwszym stopniu.

§ 4. Jeżeli na stopniu apelacyjnym zgłoszony został nowy tytuł nieważności małżeństwa, trybunał może go dopuścić i rozstrzygnąć tak jak na pierwszym stopniu.

Kan. 1367. Jeżeli został wydany wyrok podlegający wykonaniu, można zwrócić się w każdym czasie do trybunału trzeciego stopnia w celu nowego wniesienia sprawy według kan. 1325, przedstawiając nowe i poważne dowody lub argumenty w terminie zawitym trzydziestu dni od wniesienia zaskarżenia.

Kan. 1368 § 1. Po tym jak wyrok stwierdzający nieważność małżeństwa stał się wykonalny, strony, których małżeństwo zostało uznane za nieważne mogą zawrzeć nowe małżeństwo, chyba, że zostało to zabronione zakazem dołączonym do samego wyroku lub postanowieniem Hierarchy miejsca.

§ 2. Natychmiast, gdy wyrok stał się wykonalny, wikariusz sądowy winien notyfikować go Hierarsze miejsca, w którym małżeństwo zostało zawarte. Hierarcha zaś ma się zatroszczyć, by w księgach małżeństw i ochrzczonych jak najszybciej dokonano adnotacji o orzeczonej nieważności małżeństwa oraz ustanowionych ewentualnie zakazach.

5.° Proces małżeński skrócony przed biskupem

Kan. 1369. Jedynie do biskupa eparchialnego należy orzekanie w sprawach o nieważność małżeństwa w procesie skróconym, ilekroć:

1° żądanie zostało złożone przez obydwójce małżonków lub przez jednego z nich za zgodą drugiego;

2° przytaczane są okoliczności dotyczące faktów lub osób, poparte zeznaniami lub dokumentami, które nie wymagają przeprowadzenia dokładniejszego badania albo dochodzenia oraz w sposób oczywisty wskazują na nieważność.

Kan. 1370. Skarga powodowa, która rozpoczyna proces skrócony, oprócz tego, co jest wymienione w kan. 1187 winna: 1° przedstawić krótko, całościowo i jasno fakty, na których opiera się żądanie; 2° wskazać dowody, które mogłyby być natychmiast zebrane przez sędziego, 3° zawierać w załączeniu dokumenty, na których opiera się żądanie.

Kan. 1371. Wikariusz sądowy w tym samym dekrete, w którym określa formułę wątpliwości, po powołaniu instruktora i asesora, wzywa wszystkich, którzy powinni wziąć udział, na posiedzenie,

które winno odbyć się w ciągu trzydziestu dni zgodnie z kan. 1372.

Kan. 1372. Instruktor, jeśli to tylko możliwe, winien zebrać dowody podczas jednego posiedzenia i wyznaczyć termin piętnastu dni na przedstawienie uwag na korzyść wężła oraz wniosków obrończych stron, jeżeli takie zgłaszają.

Kan. 1373 § 1. Po otrzymaniu akt, biskup eparchialny, po konsultacji z instruktorem oraz asesorem, rozważywszy uwagi obrońcy wężła i wnioski obrończe stron, gdy takie zgłoszono, jeżeli osiągnął moralną pewność o nieważności małżeństwa, winien wydać wyrok. W przeciwnym razie przekazuje sprawę do procesu zwykłego.

§ 2. Pełny tekst wyroku wraz z uzasadnieniem winien zostać jak najszybciej notyfikowany stronom.

§ 3. Od wyroku biskupa przysługuje apelacja do metropolity lub do Roty Rzymskiej; jeżeli wyrok został wydany przez metropolitę lub innego biskupa eparchialnego, który nie ma zwierzchnika niżej niż Biskup Rzymski, przysługuje apelacja do biskupa wybranego na stałe wybranego przez siebie, po konsultacji z Patriarchą lub Hierarcha, o którym w kan. 175.

§ 4. Jeżeli w sposób oczywisty wynika, że apelacja na celu jedynie działanie na zwłokę, metropolita lub biskup, o którym w § 3, lub Dziekan Roty Rzymskiej winni ją od razu odrzucić swoim dekretem; jeżeli natomiast apelacja zostanie przyjęta, sprawę należy przekazać do rozpatrzenia w procesie zwykłym na drugim stopniu.

6.° Proces oparty na dokumentach

Kan. 1374. Po przyjęciu skargi przedstawionej zgodnie z przepisem kan. 1362, biskup eparchialny lub wikariusz sądowy, lub wyznaczony sędzia, pomijając formalności procesu zwykłego, ale po wezwaniu stron i z udziałem obrońcy wężła, może orzec wyrokiem nieważność małżeństwa, jeżeli z dokumentu, który nie podlega żadnemu sprzeciwowi lub zarzutowi, wynika w sposób pewny istnienie przeszkody zrywającej lub brak przepisanej prawem formy, jeżeli z taką samą pewnością wiadomo, że dyspensa nie została udzielona, albo, że pełnomocnik nie posiadał ważnego zlecenia.

Kan. 1375 § 1. Od takiego wyroku, o którym w kan. 1374, obrońca wężła, jeżeli roztropnie uważa, że czy to wady, czy brak dyspensy nie są pewne, winien apelować do sędziego trybunału drugiego stopnia, do którego należy przesłać akta, zaznaczając na piśmie, że chodzi o proces oparty na dokumentach.

§ 2. Nienaruszone pozostaje prawo do apelacji strony, która czuje się pokrzywdzona.

Kan. 1376. Sędzia trybunału drugiego stopnia, z udziałem obrońcy wężła i po wysłuchaniu stron, winien rozstrzygnąć, czy należy zatwierdzić wyrok, czy raczej postępować w sprawie według zwykłych przepisów prawa; w tym ostatnim wypadku odsyła ją do trybunału pierwszego stopnia.

7.° Normy ogólne

Kan. 1377 § 1. W wyroku należy przypomnieć stronom o zobowiązaniach moralnych lub także cywilnych, którymi ewentualnie są związane strony wzajemnie względem siebie i wobec potomstwa, odnośnie do zapewnienia należytego utrzymania i wychowania.

§ 2. Sprawy dotyczące orzeczenia nieważności małżeństwa nie mogą być rozpoznawane w drodze sumarycznego procesu spornego, o którym w kan. 1343-1356.

§ 3. W pozostałych kwestiach dotyczących sposobu postępowania, należy stosować, jeżeli nie sprzeciwia się temu natura rzeczy, kanony o postępowaniu sądowym w ogólności i o zwykłym procesie spornym, z zachowaniem przepisów specjalnych co do spraw odnoszących się do dobra publicznego.

Przepis kan. 1365 winien zostać zastosowany w stosunku do wyroków stwierdzających nieważność małżeństwa ogłoszonych począwszy od dnia, w którym niniejsze Motu proprio wejdzie w życie.

Do niniejszego dokumentu zostają załączone zasady proceduralne, które uważam za niezbędne do poprawnego i dokładnego stosowania odnowionego prawa, których należy skrupulatnie przestrzegać, aby zagwarantować dobro wiernych.

Wszystko, co zostało zamieszczone w niniejszym Liście, polecam, aby było uznawane za postanowione i obowiązujące, bez względu na przeciwne przepisy, nawet wymagające specjalnej wzmianki.

Gorliwe stosowanie nowego procesu małżeńskiego powierzam z ufnością wstawiennictwu chwalebnej i błogosławionej Dziewicy Maryi, którą nazywa się najprawdziwiej „Bożą Rodzicielką” i która jaśniej dla Kościoła powszechnego jako Matka miłosierdzia, oraz Świętych Apostołów Piotra i Pawła.

Wydane w Rzymie, u Świętego Piotra, dnia 15 sierpnia roku 2015, w Uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, trzeciego mojego Pontyfikatu.

Franciszek

Zasady proceduralne rozpatrywania spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa.

III Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, które odbyło się w październiku 2014 roku przeanalizowało trudności wiernych w dotarciu do trybunałów Kościoła. Ponieważ biskup, jako dobry Pasterz, powinien wyjść naprzeciw oczekiwaniom swoich wiernych, którzy potrzebują szczególnej opieki duszpasterskiej, dlatego wydaje się właściwym, aby wraz ze szczegółowymi przepisami stosowanymi w procesie małżeńskim, mając na względzie współpracę następcy Piotra z biskupami w rozpowszechnianiu znajomości prawa, przedstawić niektóre narzędzia, dzięki którym praca trybunałów mogłaby sprostać potrzebom wiernych, którzy proszą o orzeczenie prawdy o istnieniu lub nieistnieniu węzła po rozpadzie ich małżeństwa.

Art. 1. Biskup eparchialny na mocy kan. 192 § 1 zobowiązany jest w duchu apostoelskim troszczyć się o małżonków będących w separacji lub rozwiedzionych, którzy z racji uwarunkowań swojego życia porzucili być może praktyki religijne. Biskup dzieli tę troskę duszpasterską z proboszczami (por. kan. 289 § 3) względem tych wiernych, którzy są w trudnej sytuacji.

Art. 2. Badanie przedprocesowe czyli duszpasterskie, które odbywa się w strukturach parafialnych lub eparchialnych dla wiernych będących w separacji lub rozwiedzionych, poddających w wątpliwość w ważność ich małżeństwa lub przekonanych o jego nieważności, zmierza do zapoznania się z ich sytuacją oraz ukierunkowane jest na zebranie informacji użytecznych dla procesu sądowego, zwykłego lub skróconego. Takie dochodzenie winno mieć miejsce w ramach jednolitego eparchialnego duszpasterstwa małżeństw.

Art. 3. To dochodzenie winno zostać powierzone osobom uznanym za odpowiednie przez Hierarchę miejsca, posiadającym kompetencje, nawet niekoniecznie prawnokanoniczne. Wśród nich winien być przede wszystkim proboszcz własny lub osoba, która przygotowywała małżonków do zawarcia małżeństwa. To zadanie doradcze może zostać powierzone również innym duchownym, osobom konsekrowanym lub świeckim zatwierdzonym przez Hierarchę miejsca.

Eparchia lub kilka eparchii wspólnie, w zależności od ich aktualnego rozmieszczenia, mogą ustanowić stałą strukturę, w ramach której będą świadczyć tę usługę oraz, w razie potrzeby, powinny sporządzić vademecum zawierające istotne wskazania dla jak najbardziej odpowiedniego przeprowadzenia dochodzenia.

Art. 4. W ramach dochodzenia duszpasterskiego zbiera się przydatne informacje dla ewentualnego wszczęcia przed właściwym trybunałem przez małżonków lub ich adwokata. Należy zbadać, czy strony są zgodne między sobą co do żądania stwierdzenia nieważności.

Art. 5. Po zebraniu wszystkich informacji, dochodzenie kończy się, jeżeli jest taka potrzeba, sporządzeniem skargi celem złożenia jej we właściwym trybunale.

Art. 6. Ponieważ Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich musi być stosowany pod każdym względem, z zachowaniem przepisów specjalnych, również w procesach małżeńskich w rozumieniu kan. 1377 § 3, niniejsze zasady nie mają na celu przedstawienia całego procesu w szczegółach, lecz przede wszystkim wyjaśnienie podstawowych nowości legislacyjnych i ich uzupełnienie tam, gdzie jest to konieczne.

1.° Właściwość sądu i trybunały

Art. 7 § 1. Kryteria właściwości, o których w kan. 1358 są równoważne, z zachowaniem, w miarę możliwości, zasady bliskości pomiędzy sędzią i stronami.

§ 2. Poprzez współpracę między trybunałami, w myśl kan. 1071, należy umożliwić, aby każdy, strona lub świadek, mógł uczestniczyć w procesie, ponosząc jak najmniejsze koszty z tym związane.

Art. 8 § 1. W eparchiach, które nie mają własnego trybunału, biskup winien się zatroszczyć, również poprzez kursy kształcenia ustawicznego i stałego, organizowane przez eparchie i ich zespoły oraz Stolicę Apostolską we wspólnym zamiarze, aby jak najszybciej przygotować osoby, które mogą pracować w trybunałach, które mają powstać dla spraw małżeńskich.

§ 2. Biskup może wycofać się z trybunału ustanowionego dla kilku eparchii na mocy kan. 1067, § 1.

2.° Prawo zaskarżenia małżeństwa

Art. 9. Gdyby małżonek zmarł w trakcie procesu, przed zakończeniem postępowania dowodowego, instancja ulega zawieszeniu dopóki drugi małżonek lub inny zainteresowany nie wnioskuje o kontynuowanie; w tym przypadku należy udowodnić interes prawny.

3.° Wprowadzenie i instrukcja sprawy

Art. 10. Sędzia może przyjąć prośbę ustną ilekroć strona ma przeszkodę w przedstawieniu skargi powodowej; musi on jednak nakazać notariuszowi, aby zredagował na piśmie dokument, który ma być odczytany stronie oraz przez nią potwierdzony. Zastępuje on co do wszystkich skutków prawnych skargę powodową napisaną przez stronę.

Art. 11 § 1. Skargę powodową należy przedstawić sądowi eparchialnemu lub sądowi ustanowionemu dla kilku eparchii, wybranemu zgodnie z kan. 1359 § 2.

§ 2. Uważa się, że strona pozwana nie sprzeciwia się żądaniu, jeżeli zdaje się na sprawiedliwość sądu lub prawidłowo wezwana po raz drugi, nie udziela żadnej odpowiedzi.

4.° Wyrok, środki jego zaskarżenia oraz wykonanie

Art. 12. Do osiągnięcia pewności moralnej, wymaganej przez prawo, nie wystarczy przeważające znaczenie dowodów i poszlak, ale wymaga się, aby została wykluczona jakakolwiek roztropna pozytywna wątpliwość popełnienia błędu tak co do prawa, jak i co do ustaleń faktycznych, chociaż nie wyklucza się czystej możliwości czegoś przeciwnego.

Art. 13. Jeżeli strona wyraźnie oświadczy, że odmawia przyjęcia jakiegokolwiek informacji dotyczącej sprawy, uważa się, że zrezygnowała ona z otrzymania odpisu wyroku. W takim przypadku, można jej notyfikować część rozstrzygającą wyroku.

5.° Proces małżeński skrócony przed biskupem

Art. 14 § 1. Wśród okoliczności dotyczących rzeczy lub osób, które dopuszczają rozpoznanie sprawy o nieważność małżeństwa stosując proces skrócony według kan. 1369-1373, należy zaliczyć na przykład: taki brak wiary, który może prowadzić do symulacji konsensu lub błędu determinującego wolę, krótki czas pożycia małżeńskiego, aborcję dokonaną dla uniknięcia zrodzenia potomstwa, pozostawanie w relacji pozamałżeńskiej w czasie zawierania małżeństwa lub wkrótce po ślubie, podstępne zatajenie bezpłodności, poważnej choroby zakaźnej, potomstwa z wcześniejszego związku lub pozbawienia wolności, zawarcie małżeństwa z przyczyny całkowicie obcej życiu małżeńskiemu lub wynikające z nieoczekiwanej ciąży kobiety, użycie przemocy fizycznej w celu wymuszenia konsensu, brak używania rozumu potwierdzony dokumentacją medyczną, itd.

§ 2. Do dokumentów, które uzasadniają wniosek, należy każdy dokument medyczny, który w sposób oczywisty wyklucza konieczność zasięgnięcia opinii biegłego z urzędu.

Art. 15. Jeżeli została przedstawiona skarga powodowa w celu rozpoczęcia procesu zwykłego, jednak wikariusz sądowy uważa, że może ona zostać rozpoznana w procesie skróconym, powinien on wraz z notyfikacją skargi, zgodnie z kan. 1362 § 1, stronie pozwanej, która jej nie podpisała, równocześnie poprosić ją o poinformowanie sądu, czy zamierza przyłączyć się do przedstawionego żądania i uczestniczyć w procesie. Ilekroć to konieczne, wikariusz sądowy poprosi stronę lub strony, które podpisały skargę o jak najszybsze jej uzupełnienie zgodnie z kan. 1370.

Art. 16. Wikariusz sądowy może wyznaczyć siebie samego jako instruktora; jednak, jeżeli jest to możliwe, winien wyznaczyć instruktora z eparchii, z której pochodzi sprawa.

Art. 17. W wezwaniu do sądu, które ma zostać dokonane zgodnie z kan. 1371, strony winny zostać poinformowane o tym, że nie później niż na trzy dni przed posiedzeniem dowodowym, mogą złożyć propozycje kwestii niezwiązanych do skargi powodowej, co do których proszą o

przesłuchanie stron lub świadków.

Art. 18 § 1. Strony oraz ich adwokaci mogą uczestniczyć w przesłuchaniu drugiej strony oraz świadków, chyba że instruktor uważa, że ze względu na okoliczności rzeczowe i osobowe, należy postąpić inaczej.

§ 2. Odpowiedzi stron i świadków powinny być zredagowane na piśmie przez notariusza, lecz sumarycznie i w tym tylko, co należy do istoty małżeństwa będącego przedmiotem sporu.

Art. 19. Jeżeli instrukcja sprawy jest prowadzona przez trybunał ustanowiony dla kilku eparchii, wyrok wydaje biskup tego miejsca, na podstawie którego ustala się właściwość w rozumieniu kan. 1358. Gdyby było ich więcej, należy przestrzegać, w miarę możliwości, zasady bliskości między stronami i sędzią.

Art. 20 § 1. Biskup eparchialny ustala według swojej roztropności sposób ogłoszenia wyroku.

§ 2. Wyrok, podpisany przez biskupa i notariusza, winien przedstawić motywy podjętej decyzji w sposób zwięzły i uporządkowany oraz być notyfikowany stronom co do zasady w ciągu miesiąca od dnia wydania decyzji.

6.° Proces oparty na dokumentach

Art. 21. Właściwość biskupa eparchialnego oraz wikariusza sądowego ustala się według kan. 1358.